

BeeHive

השיח ברשתות החברתיות במזה"ת

עורכים: ד"ר הראל חורב, הדס סופר שבתאי

כרך 3, גיליון 2, פברואר 2015

**האם דמן של מורות סעודיות הוא הפקר?
יחסו של משרד החינוך הסעודי כלפי
תאונות דרכים של מורות בראי הרשתות**

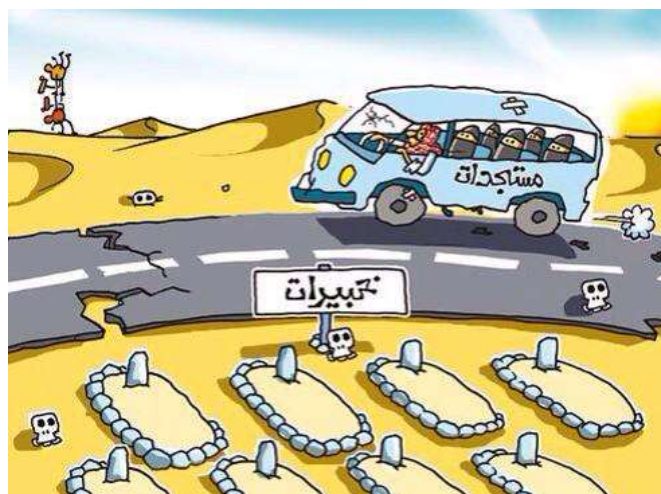
ד"ר מיכאל ברק

"רוב העולם מת במיטה אך בסעודיה מתים בכבישים".¹
ציוץ זה נכתב בידי רופאה סעודית על רקע הזינוק
הדרמטי במספר מקרי המוות של מורות סעודיות

שנהרגו בתאונות-דרכים בעת הסעתן למקום העבודה במהלך חודשים נובמבר-דצמבר 2014.² למעשה,
מדובר בתופעה שכיהה בממלכה הסעודית שהפכה ל"מכת מדינה": עשרות אלפי מורות נאלצות לגמוע
מרחק של מאות קילומטרים ולנסוע על חשבון ברכבי-הסעה אל מקום עבודתן הנמצא לעתים קרובות
באזור נידח ומרוחק מאזור מגוריהן.³

העלייה הניכרת במספר תאונות הדרכים בתקופה האחרונה עוררה עניין מחודש שהשתקף בעיקר בזירת
הרשתות החברתיות וזלג מהן גם לזירה המעשית. השיח התאפיין במורת רוח גוברת מאופן הטיפול הלקוי
של משרד החינוך הסעודי בבעיה ומיחסו המפלה כלפי מורות.⁴ גולשים רבים העלו תמונות, סרטונים
וגרפים עם נתונים מבהילים על ממדי התופעה והדגישו כי נדרש טיפול יסודי ומידי כדי לפתור את הבעיה,
כיוון שאובדן חיי המורות פוגע קשות בחוסן החברתי של הממלכה.⁵ גולש מגידה ציין: "משמעות המוות
של מורה היא ילדים יתומים, משפחה מפורקת, פגיעה בחינוך, ומעל לכל אובדנה של נפש".⁶ גולשים
אחרים הצביעו על הגורמים העומדים לדעתם בבסיס העלייה במספר התאונות. חלקם הצביעו על תשתית
כבישים רעועה, רכבי-הסעה לא תקינים, נהיגה במהירות מופרזת, וצריכת סמים מצד נהגים.⁷ גולשות
אחדות צייצו כי אם נהיגת נשים הייתה מותרת בממלכה היו נמנעות טרגדיות מסוג זה,⁸ ובכך קישרו את

הדיון בתופעת התאונות לדיון סוער אחר המתנהל זה כמה שנים סביב שאלת התרת הנהיגה לנשים הסעודיות.

גולשים רבים הפנו אצבע מאשימה כלפי בכירים בממשל ובמיוחד כלפי משרד החינוך ושר החינוך לשעבר, ח'אלד אל-פייצל. אחד הגולשים כתב: "בכיר יקר: כמה מורות צריכות למות כדי שתשתכנע שאנו חווים משבר ואסון אמיתי?".⁹ גולש אחר תבע ממשרד החינוך להתייחס אל דם המורות כדמם של שהידים. גולש מגידה, ציץ כי הנסיכים הסעודיים החיים באזורים מוכי תאונות-הדרכים אינם עושים דבר כדי לפתור סוגיה זו. זאת בשעה שישנם פתרונות שיכולים לצמצם את התופעה, כגון מינוי מורות למשרות

באזור מגוריהן, הסדרת ההסעות באמצעות משרד החינוך, הגברת האכיפה וכיוצא באלה.¹⁰ גולש נוסף הציע למשרד החינוך להקצות משאבים לשם בניית בתי מגורים עבור המורות באזורי הלימוד שלהן.¹¹ אחר פנה לשר החינוך "אנו רוצים שתדמיין מה היה קורה אם בתך נמצאה באוטובוס הזה!".¹² התופעה עצמה זכתה להתייחסות גם בתקשורת הממסדית אך באופן מינורי בלבד, כדי שלא לעורר את חמת המשטר. זאת בשעה שהשיח ברשתות החברתיות ביטא סערה של ממש ונדמה כי הצליח בסופו של דבר לחלחל מהזירה המקוונת לחוגים בכירים בממשל.¹³ כך לדוגמה, חוגים בממסד הדתי התייחסו לתופעה והטילו את האחריות לטרגדיה המתמשכת על משרד החינוך.¹⁴ בדצמבר האחרון אף תבע המופתי של סעודיה מאל-פייצל לבחון דרכים למיגור התופעה. הוא נימק זאת בטענה כי צרכי המשפחה מוזנחים אם המורות נאלצות לקום מוקדם ולבלות את רוב היממה מחוץ לביתן.¹⁵ גם בממסד הפוליטי עוררה תופעת התאונות תגובות קשות. חברת הפרלמנט, ד"ר אמל אל-שאמאן, הטילה ספק בנכונות מאמציו של משרד החינוך לצמצם את מספר תאונות הדרכים של המורות. לטענתה, עיקר מאמצי המשרד התמקדו באחיזת עיניים שנועדה למתן את ההד התקשורתי לתופעה. אל-שאמאן תבעה ממשרד החינוך להעביר את המורות למשרות קרובות למגוריהן ולכבד אותן.¹⁶ גם קולן של המורות עצמן נשמע ברשתות. אחת מהן ביקשה להעביר מסר לשר החינוך וציצה "אני אחותכם המשמשת כמורה. אני חולה בסוכרת וממונה על

ההוראה בכפרים מרוחקים באל-קסים; בעלי מאיים להתגרש ממני וחיי עומדים לקרוס. הלוואי ואוכל לעבור למשרה בעיר אל-מדינה".¹⁷

לפני כחודש עם מותו של מלך סעודיה הוחלף שר החינוך אל-פייצל בעזאם אל-דחיל המזוהה עם מערכת החינוך. יתכן שבבסיס מינוי זה עמדה, בין היתר, ההבנה של המשטר הסעודי שמוטב יהא לצנן הרוחות ולפייס את קולות המבקרים שהתמקדו באל-פייצל. ואכן, המינוי הוריד מעט את גבוה הלהבות ברשתות החברתיות. רבים בירכו על מינויו של השר החדש וגילו אופטימיות זהירה באשר לנכונותו לפתור את התופעה החמורה. אחד הגולשים ציין כי אל-דחיל יירשם בדפי ההיסטוריה אם

יפעל לשיפור מעמד המורים ויפתור את בעיית התאונות. כמה מורים הציעו לאל-דחיל להקים חברת נסיעות ממשלתית שתהיה אמונה על הסדרת נסיעות בטוחות. הכרזת אל-

**אל-דחיל וספרו "עם
המורה" העוסק בחשיבות
המורה בסעודיה**

דחיל כי אכן יטפל בבעיה באופן יסודי ויפעל לשיפור מעמד המורה חיזקה את תחושת האופטימיות.¹⁸ השיח ברשתות החברתיות מלמד כי הטיפול הממלכתי בתופעת תאונות הדרכים בכלל ושל המורות בפרט, מעורר ביקורת רבה שמתבטא בשיח חברתי מובהק, שאף שאיננו פוליטי או מתנהל בערוצים רשמיים, הוא משמעותי דיו באופן המחייב את השלטון הסעודי להתייחס אליו אף שהיה מעדיף להצניעו, כפי שמלמדת החשיפה המוגבלת לה זכה בתקשורת הממסדית. כאן נחשפת שוב חשיבותה של הזירה החברתית-תקשורתית החדשה, שיכולתו של השלטון לשלוט בה ובלחציה מוגבלת, והיא אף מחייבת את השלטון להתייחס אליה ולפעול. כעת רק נותר לראות אם שר החינוך החדש אכן יענה על הציפיות שתולים בו.

אסלאמופוביה: מגן מוסרי חדש

חי איתן כהן ינרוג'ק

מאז הפיגוע במערכת העיתון הסאטירי "שארלי הבדו" שמבצעו פעלו, כביכול, בשם האסלאם הפכה סוגית התגברות האסלאמופוביה במערב לנושא מרכזי בשיח הרשתות החברתיות הטורקיות. מרבית הטורקים לא נדרשים להתמודד עם התופעה בשגרת יומם, אך הם נתקלים בה כל אימת שנוצר מגע בינם לבין שגרירויות אירופה השונות, בבקשם לקבל אשרות כניסה ליבשת. ראוי להזכיר, כי מאז 1963 מנסה טורקיה להתקבל כחברה באיחוד האירופאי, עובדה המעצימה את תחושת ההשפלה והעלבון שבדחיית אשרות הכניסה. זאת ועוד, לפי דיווחים בתקשורת הממוסדת וברשתות החברתיות, הטבח ב"שארלי הבדו" החרף את המצב ופניות רבות של טורקים לבקר באירופה נדחו ללא סיבה.

מן השיח ברשתות החברתיות עולה כי טורקים רבים משוכנעים שבעל כורחם הפכו לקורבנותיהן של דעות קדומות ואסלאמופוביה גוברת באירופה. התבטאויות מהסוג הזה הגיעו לשיאן עם פרסום הידיעה כי שגרירות צרפת סירבה להעניק אשרת כניסה לאיש עסקים טורקי ידוע בשם סמי קיזילדא, שביקש לקחת את בתו לביקור ב"יורו-דיסני" שבקרבת פריז.

תגובתו התמציתית של קיזילדא לתקרית – "התביישתי בהיותי טורקי" – סיכמה כנראה היטב את רגשותיהם של רבים בציבור הטורקי והפכה לסיסמת מחאה נפוצה ברשתות.¹⁹ ביטויי התסכול נוכח תדמיתו המתדרדרת של האסלאם החמירו עוד יותר על רקע שריפתו למוות של הטייס הירדני, מעאד' אל-כסאסבה. בדומה לתגובות בעקבות סרטוני עריפות הראשים, רובם המוחץ של הגולשים

גינה בחריפות את רציחתו של כסאסבה ורבים אף שיתפו בחשבונותיהם את תמונות הטייס (בתמונה) בעת ביקורו בעיר העתיקה באיסטנבול.²⁰

דומה כי דעת הקהל כלפי דאע"ש בטורקיה מעולם לא הייתה שלילית יותר. סקר שנערך במדינה באוקטובר האחרון מלמד כי בעוד ש-92.5 אחוזים מן הנשאלים שללו את הארגון, רק 4 אחוזים הביעו תמיכתם בו.²¹ מגמה זו בולטת גם ברשתות החברתיות: רק בודדים מצאו לנכון לשבח את שריפת הטייס בטענה שהרג רבים משורות דאע"ש. לגינוי הגורף של המעשה ברשתות נלווה שיח סביב השאלות, מהו

האסלאם האמתי והאם מעשי דאע"ש קבילים על פי הדת. את טענותיהם נימקו הגולשים בעזרת ציטוטים מן הקוראן.²²

רצח שלושת בני המשפחה המוסלמים-אמריקאים ב-10 בפברואר בצפון קרוליינה שבארצות הברית, זעזע את הרשתות החברתיות והתקשורת הממסדית בטורקיה כאחד, ותרם גם הוא לשלהוב הרוחות ולדיון באסלאמופוביה הגוברת בעולם המערבי. תחושה זו השתקפה באמירות חריפות של הנשיא ארדואן, שמתח ביקורת על הנשיא אובמה משום שאיחר לגנות את הפשע ולכנותו רצח על רקע אסלאמופבי וכן בעמוד השער של העיתון "יני שאפאק" המזוהה עם השלטון, שדיווח על הרצח תחת הכותרת "הטבח האסלאמופובי". דברי ארדואן ותמונת עמוד השער של העיתון הפכו לווריאליים ברשתות. לצד מחאה זו העלו גולשים טענות על הסיקור הדל של הרצח בערוצי חדשות הבינלאומיים בהשוואה לטבח ב"שארלי הבדו", וביטאו את תסכולם בהפצת התמונה הידועה של שלושת הקופים ובהם העיוור, החירש והאילם.²³ (בתמונה)

לסיכום, ההשפעה הגוברת של האסלאם בטורקיה, התחזקות עמדות אנטי-אסלאמיות במערב, והתמונות הקשות שמפיץ דאע"ש, עוררו בקרב טורקים רבים את הקריאה לפעול לשיפור תדמית האסלאם בדעת הקהל העולמית. למהלך זה שותף גם הממשל הטורקי המעוניין להציג עצמו כפטרון של העולם המוסלמי כולו, ובו בזמן חותר למתג את אנקרה כבירה המייצגת אסלאם סובלני הדוחה אלימות באשר היא. כחלק ממאמצים אלו מעוניין ארדואן ליצור משוואה שתגדיר אסלאמופוביה כפשע שווה ערך לאנטישמיות והדברים אכן משתקפים בהתבטאויות רבות שלו מזה תקופה ארוכה. אשר על כן, הממשל כבר החל למנף את סוגיית רצח הסטודנטים בארצות-הברית כדי להעלות את המודעות לתופעת האסלאמופוביה, להעמיק את אי-הגליטימיות שלה, ולהפוך אותה לכלי ניגוח כנגד מי שטורקיה תופשת כ"יריב האסלאם".

"גם אני דפוק": הרשתות החברתיות האיראניות והמאבק לשחרור מנהיגי האופוזיציה

הרפורמיסטית

ד"ר רוז צימט

ביקורת בוטה שמתח איאטוללה אחמד ג'נתי, מזכיר "מועצת שומרי החוקה" ומבכירי אנשי הדת השמרנים באיראן, על מנהיגי האופוזיציה הרפורמיסטית, מיר-חוסין מוסוי ומהדי כרובי הנתונים במעצר-בית מאז פברואר 2011, עוררה לאחרונה סערה ברשתות החברתיות האיראניות.

בנאום שנשא ב-24 בינואר, לקראת יום השנה למהפכה האסלאמית, כינה איש הדת הבכיר את שני המנהיגים הרפורמיסטים ונשותיהם "ארבעה דפוקים" המעוניינים לחדש את דברי ההסתה שלהם, וזאת בניגוד לעמדת רוב הציבור האיראני המוקיע אותם. עוד אמר, שיש להכות בפניהם של אלה הקוראים לשחרורם וטען כי מעצרים הוא עניין הנוגע למשטר כולו ואינו עניין מפלגתי שכל אחד יכול להביע לגביו את דעתו.²⁴ דבריו אלו נאמרו על רקע הדיון הציבורי בנוגע למעצרים הנמשך של שני מנהיגי האופוזיציה, ששב

והתעורר לאחרונה בעקבות קריאותיו החוזרות ונשנות של חבר המג'לס, עלי מוטהרי, לשים קץ למעצר-הבית שלהם או לחלופין להעמידם לדין.

שעות ספורות לאחר פרסום הצהרותיו מעוררות המחלוקת של ג'נטי השיקו גולשים ברשתות החברתיות מערכת מחאה וירטואלית. פייסבוק, טוויטר ואינסטגרם הוצפו במאות תגובות שתויגו על-ידי הגולשים בהאשטאג: "גם אני דפוק". תיוג זה לא היה מקרי, שכן הוא כוון להזכיר את התגית "גם אני שארלי" שהפכה לנפוצה ברשתות החברתיות דוברות הפרסית בעקבות הפיגוע במערכת השבועון הסאטירי "שארלי הברדו" בפאריס בראשית ינואר. כמו כן כללה המערכה השקת דף פייסבוק בשם: "גם אני דפוק" שזכתה לכמה מאות לייקים.²⁵

בעוד שגולשים רבים הסתפקו בהעלאת התגית "גם אני דפוק", הביעו אחרים את דעתם בגנות ג'נטי

גם אני דפוק

ובזכות מנהיגי האופוזיציה. חלק מהגולשים אף כתבו כי אם התמיכה בשחרור מוסוי וכרובי הפכה קריטריון ל"אזרח דפוק", הרי שהם גאים להיות "דפוקים". גם טענת ג'נטי לפיה שחרור מנהיגי האופוזיציה מנוגד לדעתם של רוב האזרחים גררה מחאה ברשת, וגולשים רבים ציינו כי אם כל מי שתומך במנהיגים ובשחרורם הוא "דפוק", הרי שרוב אזרחי איראן "דפוקים".²⁶ אחד הגולשים כתב כי את מילת הגנאי יש להפנות למי שאינו מכבד את הצבעתם של האזרחים, והציע לקיים משאל-עם שיוכיח כי רוב האזרחים תומכים בעמדת האופוזיציה. גולש אחר ציין בצער כי אכן אזרחי איראן "דפוקים", שהרי אלמלא כן לא היו ג'נטי ואנשי הדת שולטים במדינה כבר למעלה משלושים שנה.²⁷

דומה כי דברי ג'נטי גררו קיתונות של ביקורת במיוחד בגלל סגנונו הבוטה. רבים מהגולשים סברו כי הביטוי המזלזל בו השתמש אינו ראוי, במיוחד כאשר הוא נאמר על-ידי איש דת בכיר. "עדיף להיות דפוק מלהיות חסר כבוד", כתב אחד הגולשים, ואחר ציין כי אם "אישים לא-טהורים ולא-בריאים" כמו ג'נטי הפכו קריטריון לאזרחים טובים וישרים הזוכים לאישור המשטר, הרי שהוא גאה להיות "דפוק".²⁸ זאת ועוד, הביקורת נגד ג'נטי, שהפך בשנים האחרונות מושא לגילויי לעג בגין גילו המופלג (88), גלשה עד מהרה לפסים אישיים וכללה אף איחולים למותו.

הביקורת על דברי ג'נטי לא נותרה מוגבלת לרשתות בלבד וזלגה גם למישור הציבורי. הפעיל הרפורמיסטי, מוחמד כיאנוש-ראד, הביע צער על כך שמזכיר "מועצת שומרי החוקה" הצטרף למתקפה החריפה כנגד התומכים בפתרון סוגיית מעצר-הבית של מנהיגי האופוזיציה. לדבריו, השימוש שעשה ג'נטי בלשון בוטה מהווה פגיעה קשה בשלטון החוק ועלבון לאזרחים, לנציגי העם ולפוליטיקאים בכירים הקוראים לבטל את מעצר-הבית בדרכים חוקיות.²⁹ ברוח דומה פרסם האתר הרפורמיסטי "בהאר ניוז" מאמר בו נטען כל אזרח איראני זכאי להביע את דעתו בנוגע למעצר-הבית של מנהיגי האופוזיציה, וכי לא הייתה כל הצדקה ללשון החריפה של ג'נטי כנגד התומכים בשחרורם. עוד גרס המאמר, כי בניגוד לטענת ג'נטי, תומכים בדרישה לביטול המעצר לא רק פוליטיקאים רפורמיסטים, כי אם גם מקורבי יושב ראש "המועצה לקביעת האינטרס של המשטר", איתוללה על-אכבר האשמי רפסנג'אני, חברי מג'לס שמרנים מתונים ואף הנשיא רוחאני.³⁰ במאמר נוסף, שהתפרסם באתר הרפורמיסטי "סהאם ניוז" תחת הכותרת: "מי דפוק", נכתב כי ה"דפוקים" אינם אלה הדורשים לשחרר את מנהיגי האופוזיציה ולהשיב לאיראן את

ההיגיון והתבונה, כי אם פוליטיקאים ואנשי דת כדוגמת ג'נטי, אשר באמצעות זיוף תוצאות הבחירות כפו על המדינה את הנשיא אחמדינז'אד וצוות המושחתים שלו, וכך המשיכו לשלוט במשאביה החומריים והרוחניים.³¹

אין זו הפעם הראשונה שהצהרות בכירים איראנים בנוגע למנהיגי האופוזיציה הרפורמיסטית מעוררות תגובות חריפות ברשתות. בדצמבר 2013 התלהט המאבק המקוון בין תומכי המשטר לבין תומכי האופוזיציה לאחר שבכירי המשטר, ובראשם המנהיג העליון, עלי ח'אמנהאי, יזמו מתקפה הסברתית חריפה נגד מנהיגי הרפורמיסטים על רקע הדרישה לשחררם שגברה מאז בחירת רוחאני לנשיאות. הסערה שעוררו דברי ג'נטי מהווה עדות נוספת לרגישות הציבורית הרבה שקיימת עדיין ביחס למהומות 2009 בראשן עמדו מוסוי וכרובי. מעצרים של השניים הנמשך מזה ארבע שנים מהווה תזכורת קבועה עבור הציבור האיראני לתנועת המחאה שדוכאה ביד קשה על ידי המשטר ונצרכה כטראומה לאומית אשר פצעה לא הגליו. סירוב ראשי המשטר לשחרר את מנהיגי האופוזיציה והעוינות שרוחשים חלקים נרחבים בציבור כלפי המשטר בעקבות דיכוי תנועת המחאה, הופכים מדי פעם את הרשתות החברתיות לזירה לניהול מאבק על זיכרון אירועי 2009 ומורשתם. זאת, במיוחד לנוכח הפיכתן לכלי יעיל להעברת מסרים על-ידי הציבור במדינה שבה אמצעי התקשורת המסורתיים נמצאים ברובם בשליטת המשטר

¹ 18.1.15 <https://twitter.com/Naheda2012/status/556764024684023808>

² בשנת 2014 נהרגו 18 מורות ו-90 אחרות נפצעו בתאונות דרכים. בראשית ינואר 2015 נהרגו ארבע מורות.

<https://twitter.com/star0o0o/status/553592213590900737>. ראו גרף בעניין:

<https://twitter.com/alsarab28alharb/status/552314739326734337/photo/1>.

³ בשנת 2005 התפרסם מחקר סעודי, שניתח התופעה וניסה לבחון דרכי מענה להתמודדות איתה. ראו: חסן אל-אחמדי ואחרים, "חואדת" נקל אל-מעלמאת ואל-טאלבאת ח'ארג' א-מדן פי אל-ממלכה אל-ערביה אל-סעודיה: דראסה ותחליל", מג'לת ג'אמעת אל-מלכ עבד אל-עזיז: אל-עלום אל-הנדסיה, כרך 16, גיליון 1, 2005, עמ' 18-3.

http://www.kau.edu.sa/Files/320/Researches/52668_22974.pdf

⁴ #حوادث_المعلمات_إلى_متى

⁵ ראו לדוגמא סרטון הסברה, ששיתפו הגולשים, ובו מכתב פרידה של מורה שנהרגה בתאונת דרכים: 12.1.15.

<https://www.youtube.com/watch?v=hkNKNV5Xbik>. ראו גם סרטון, המתעד עברות תנועה שביצע נהג רכב-הסעה של מורות. הסרטון מבטא מחאה אזרחית נגד התופעה. 4.1.15. <https://www.youtube.com/watch?v=K76j2EBZ3FI>. ניסיון נוסף, שנועד להגביר המודעות לממדי התופעה ניכר בסדרת טלוויזיה סעודית בשם "כביש המורות". 27.1.15.

<http://www.raialyoun.com/?p=210361>.

⁶ 4.1.15 <https://twitter.com/aylsbakr/status/551768079433089024>

- 7 ראו לדוגמא דו"ח ועדת חקירה בעניין, אשר מצא בצריכת סמים על ידי נהגים כגורם עיקרי לתאונות: 29.1.15.
<http://www.makkahnewspaper.com/makkahNews/loacal/107929.html>
- 8 #حوادث_المعلمات_إلى_متى. #حادث_معلمات_تبوك.
<https://twitter.com/wlw1222/status/551940082081341440> .5.1.15
- 9 <https://twitter.com/aysbakr/status/551764289409650688> .4.1.15
- 10 <https://twitter.com/57123/status/536618260192452608> .23.12.14
- 11 <https://twitter.com/aboabokhaald/status/554013689385193472> .10.1.15
- 12 #كفاية_غربة_نريدها_كبيرة. #وزارة_التربية_والتعليم_تستهتر_بأرواح_المعلمات.
<http://www.al-madina.com/node/571394> ראו לדוגמא: 571394
- 13 <https://twitter.com/Falmotairi/status/537498045617680384> .26.11.14 ראו האשטאג העוסק באחריות משרד החינוך
- 14 למות המורות: #وزارة_التربية_والتعليم_تستهتر_بأرواح_المعلمات.
<http://sabq.org/wqsgde> .7.12.14
- 15 <http://www.al-jazirah.com/2015/20150211/ln66.htm> .2.2.15
- 16 <https://twitter.com/ahlamab5500/status/562236164497608705> .2.2.15 במכתב של מורה אחרת למלך סעודיה נכתב
- 17 כי היא חלתה בסכרת, ומתקשה לנסוע 350 ק"מ מדי יום בכבישים כדי ללמד בכפרים נידחים. ולפיכך, מבקשת ללמד במקום קרוב לבית מגוריה. https://twitter.com/brk_KSA/status/563221613638737920 .5.2.15
- 18 <http://www.alriyadh.com/1018915> .5.2.15
- 19 Türklüğünden utandım
 “Bir daha gitmem Paris’e”, *Hürriyet*, January 25, 2015, <http://bit.ly/1vs4VY1>
 [Accessed: February 13, 2015]
- 20 Ürdünlü Pilot
 Türkiye’nin Nabızı Ekim 2014 Savaş ve Barış Arasında Türkiye’nin İç ve Dış Politikası <http://bit.ly/1yyqLJQ>
 [Accessed: February 13, 2015]
- 21 #Gerçekİslam, Gerçek İslam
 #ChapelHillShooting İslamofobik katliam #islamofobi
- 22 <http://www.sharghdaily.ir/News/53929> , /ایباید-در-دهان-آنهاهی-بز نیم-که-می-گویند-حصر-باید-شکسته-شود.
- 23 <https://www.facebook.com/antihasr?pnref=lhc> .
- 24 <https://www.facebook.com/mehdi.parpanchi/photos/a.302592706529711.68489.299496943505954/676061559182822/?type=1&theater> , <https://www.facebook.com/photo.php?fbid=10152861893632740> .
- 25 <https://www.facebook.com/rooholah.zam/posts/793036960780376?pnref=story> .
- 26 <https://www.facebook.com/reyhaneh.tabatabaie/posts/10155309246465179> .
- 27 <http://www.kaleme.com/1393/11/06/kIm-208345/> .
- 28 <http://www.baharnews.ir/vdcfejd.vw6de0agiiw.html> .
- 29 <http://sahamnews.org/1393/11/274211/> .